

МІНІСТЕРСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

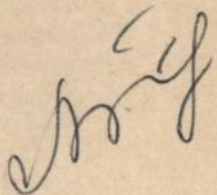
На правах рукопису

Путятіна Любов Дмитрівна

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІДТВОРЮВАНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИМІСЬ-
КИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН

/на матеріалах господарств приміської зони м. Києва/

08.00.05 - Економіка, планування, організація
управління народним господарством і
його галузями /сільське господарство/

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1994

AB 29.578

Робота виконана на кафедрі економічної кібернетики
Українського державного аграрного університету.

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор В. А. Кадієвський

Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор П. О. Мосіюк
кандидат економічних наук,
доцент Е. В. Кондратенко

Провідна організація - Інститут аграрної економіки
Української академії аграрних
наук

Захист відбудеться "21" квітня 1994р. о 16 годині на
засіданні спеціалізованої ради Д 120.71.06 по присудженню нау-
кового ступеня доктора економічних наук в Українському держав-
ному аграрному університеті в 412 аудиторії 10 учбового корпусу.

Просимо надіслати Ваш відгук на автореферат у двох
примірниках, завірених печаткою, на адресу: 252041, м. Київ-41,
вул. Героїв Оборони, 15, сектор захисту дисертацій.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці університету.

Автореферат розіслано "21" березня 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої Ради,
кандидат економічних наук,
доцент В. К. Савчук

В. К. Савчук

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00801554 (N)

I. Загальна характеристика роботи

Довгострокова програма соціально-економічного розвитку економіки України і переходу до ринкових відносин спрямована на повне задоволення потреб населення в продуктах харчування і непродовольчих товарах.

Перехід економіки України на ринкові відносини в сфері сільського господарства свідчить про необхідність нового підходу до оцінки і розв'язування проблеми підвищення ефективності відтворюваного потенціалу колективних сільськогосподарських підприємств приміських зон, покликаних забезпечити населення великих промислових міст продуктами сільського господарства.

Створення і розвиток приміських сільськогосподарських зон завжди було важливою державною проблемою. При переході до ринкових відносин, в період зниження ефективності виробництва, посилення взаємозалежності формування об'єктів сільськогосподарського виробництва від усіх видів енергоносіїв, формування спеціалізованих зон виробництва і доведення екологічно чистої кінцевої сільськогосподарської продукції високої якості до міського споживача - один із конкретних шляхів переборення внутрішньої небалансованості розвитку АПК в перехідний період до ринкових відносин економіки України.

Таким чином, проблема формування і використання матеріальних ресурсів сільського господарства на сучасному етапі має відношення до комплексу проблем, зв'язаних з використанням природних ресурсів, енергетичною, екологічною, продовольчою сторонами економіки галузей АПК України.

В перехідний період до ринкових відносин відчувається зріст сировинної дефіцитності, порушуються міжгалузеві і міжгосподарські зв'язки, що часто супроводжуються діями економічних і не-економічних факторів.

Залучені в економічний оборот агроресурси, використовувані в виробництві сільськогосподарської продукції, стають не стільки внутрішнім джерелом матеріальних благ, скільки умовою забезпечення стійкого економічного розвитку з метою забезпечення населення продуктами першої необхідності.

В зв'язку з цим швидкий зріст сільськогосподарського вироб-

ництва в умовах переходу до ринку нерозривно зв'язаний з економічно ефективними методами ведення господарства, з найбільш повним і цілеспрямованим використанням земельних, кліматичних, трудових і інших ресурсів.

Перехід України на ринкові відносини свідчить про необхідність розробки нових підходів до формування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах приміських зон великих промислових міст, розв'язування проблеми підвищення ефективності використання відтворюваного потенціалу. По-перше, ставиться задача добитись значного поліпшення їх якості, яка б відповідала ринку. По-друге, в умовах економічних перетворень між прогресом сільськогосподарського виробництва і агроресурсами закріплюється закономірний внутрішній зв'язок, який з однієї сторони, розширяє можливості втягування агроресурсів в господарський обіг на інтенсивній основі, а з другої сторони, обумовлює необхідність матеріало- і енергозбереження.

Отже, структурна перебудова виробництва АПК з урахуванням вимог ринкової економіки, нових форм організації виробництва і управління відкриває широкі можливості до якісно нового інтенсивного типу розвитку економіки підприємств приміських зон великих промислових міст.

1.1. Актуальність теми досліджень.

Ефективне і стійке функціонування життєдіяльності і життязабезпечення великих промислових центрів нерозривно зв'язане з відповідним розвитком приміського сільського господарства, що забезпечує населення малотранспортабельними продуктами харчування: овочами, ягодами, молоком, м'ясом і т. д. В період переходу економіки України до ринкових відносин постачання населення великих промислових міст різко погіршилось. В зв'язку з цим повинна бути створена система формування продовольчих ресурсів, спрямована на стійке постачання населення продуктами першої необхідності. Це зв'язане з тим, що споживчий ринок м. Києва практично не насичений продуктами сільського господарства, а харчові і переробні підприємства мають великі виробничі і технологічні потужності по переробці сільськогосподарської продукції. В умовах обмежених

обсягів сільськогосподарської продукції необхідно більше уваги приділяти її переробці на спеціалізованих підприємствах.

Вимагається також розробка програми координації розвитку сільськогосподарського виробництва підприємств приміської зони, в тому числі зони господарської діяльності підприємств, розміщених в екстремальних умовах, розширення асортименту основних продуктів харчування, забезпечення сільськогосподарською сировиною і т. д. Необхідно також розробити економічний механізм впливу на господарську і виробничу діяльність переробних підприємств в м. Києві з метою випуску необхідних для населення міста продуктів.

В умовах переходу до ринкових відносин потрібна розробка шляхів дальшого скорочення матеріаломісткості і енергомісткості сільськогосподарського виробництва, а також радикальна перебудова інвестиційної політики господарської діяльності приміських підприємств, її орієнтація на розв'язування структурних задач в галузі сільського господарства, забезпечення збалансованості розвитку економіки приміського господарства, в тому числі розв'язування економічних і соціальних проблем розвитку і розміщення продуктивних сил. Диференціація сільськогосподарських підприємств приміської зони по рівнях господарської діяльності, співставних в нових ринкових умовах по різних економічних показниках, в тому числі по рівнях приватизації сільськогосподарських підприємств, ефективності агрофірм, акціонерних і орендних підприємств дозволить виявити резерви інтенсивних типів відтворення, фактори активізації розвитку економіки господарств приміської зони, а також розробити умови стимулювання змін господарської діяльності підприємств в умовах переходу до ринку.

При цьому передбачається, що виробництво сільськогосподарської продукції в господарствах приміської зони є функція ресурсів, результат реалізації - функція сільськогосподарського виробництва, а наявні або знову придбані основні і оборотні засоби - функція результатів реалізації продукції попереднього періоду господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Таким чином, ефективність розширеного відтворення обумовлена комплексом взаємоз'яганих факторів, що потребують дослідження з метою розробки практичних рекомендацій для забезпечення ефективності наяв-

ного відтворюваного потенціалу приміських господарств в умовах переходу до ринкової економіки.

Перехід України на ринкові відносини свідчить про новий підхід до оцінки і розв'язування проблеми раціонального використання ресурсів живої і матеріалізованої праці. Ринкові відносини підвищують роль соціальних факторів, серед яких основними є покращення умов праці і життя населення, охорона навколишнього середовища.

В зв'язку з відсутністю в економічній теорії комплексного, інтегрального показника оцінки рівня і динаміки ефективності використання основних факторів в господарській і маркетинговій практиці прибігають до узагальнюючих і частинних показників, розрахунок яких передбачає аналіз виробництва і на його основі - виявлення основних закономірностей їх розвитку і використання.

Матеріальною основою АПК України є земля - головний засіб сільськогосподарського виробництва. Раціональне використання землі, основних фондів, трудових ресурсів на основі нових виробничих відносин в значній мірі визначає ефективність продуктивних сил, відтворюваного потенціалу галузей приміських зон на сучасному етапі розвитку економіки.

Логіка економічних взаємозв'язків, що представляють розв'язування проблеми ефективності агроресурсів, висуває на перший план обґрунтування конкретних форм використання матеріальних ресурсів і умов, якими володіють сільськогосподарські підприємства приміської зони для забезпечення стійкого виробництва продовольства і промислової сировини в перехідний період до ринкових відносин. До нинішнього часу проблема ефективності відтворюваного потенціалу в більшості розв'язується не розмірами накопичень засобів виробництва, а формами їх застосування, тобто формами організації виробництва. З ним зв'язані найважливіші задачі підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва підприємств приміських зон в ринковій економіці.

Реалізація цих задач з визначенням суспільної вартості окремих продуктів сільського господарства при різних технологічних способах їх виробництва і при даному рівні продуктивності праці і обсязі ресурсів, а також безпосереднього ефекту від впровадження

нових видів сировини, матеріалів і техніки, наявного відтворювакого потенціалу.

Вивчення взаємозв'язків елементів відтворюваних процесів в сільському господарстві виявляє необхідність розробки умов, що забезпечують оптимальне співвідношення процесу інтенсифікації виробничої діяльності галузей АПК з темпами : прогнозованими змінами в структурі виробництва.

1.2. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування напрямків розвитку сільськогосподарського виробництва приміської зони м. Києва на основі інтенсифікації відтворюваних процесів, в умовах структурних змін господарської діяльності під впливом вимог ринкової економіки, для стійкого забезпечення населення великих промислових центрів основними продуктами харчування.

Відповідно поставленій мети визначені задачі, спрямовані на розв'язування проблеми досліджуваних територіальних процесів реструктуризації економіки приміських господарств, розробки ефективних умов сприйняття структурних змін сільськогосподарського виробництва, стимулювання цих змін з метою досягнення активізації розвитку власної інфраструктури і конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках, в тому числі:

- розробити попередню гіпотезу про ефективні умови розміщення сільськогосподарського виробництва господарств приміської зони на основі вимог ринкової економіки, з урахуванням приватизації підприємств і окремих елементів інфраструктури, конкуренції і вільного (ринкового) ціноутворення;

- виконати економіко-математичний аналіз впливу якісних і кількісних змін в сільськогосподарському виробництві приміських зон в перехідний період на ефективність виробництва основних продуктів харчування для населення;

- отримати програми розвитку приміських економічних зон в перехідний період до ринкових відносин з метою досягнення збалансованості попиту і пропозиції;

- розробити заходи по системі підтримки прийняття економічних рішень в приміських зонах і м. Києві державними органами управління;

- вивчити особливості розвитку матеріально-технічної бази, власної інфраструктури, можливостей виробництва екологічно чистої продукції харчування для населення;

- виконати оптимізацію пропорцій в частині виробництва сільськогосподарської продукції і умовами її реалізації і споживання на основі критеріїв ринкової економіки;

- одержати економічну оцінку земельних ресурсів і розробити землеохоронні міроприємства в приміській зоні м. Києва;

- обґрунтувати економіко-організаційні програми перспективного розвитку сільськогосподарського виробництва приміських підприємств в ринкових умовах з урахуванням взаємозв'язків з передсьми підприємствами і розвитком власної інфраструктури;

- дослідити фактори активізації розвитку нових форм господарювання, в тому числі приватизаційних об'єктів, агрофірм, акціонерних і орендних підприємств, інфраструктури в умовах реструктуризації сільськогосподарського виробництва на основі ринкових відносин.

1.3. Предмет і об'єкти досліджень.

Предмет досліджень - територіальні і галузеві проблеми розвитку економіки приміських господарств в умовах переходу до ринкових відносин, в тому числі обґрунтування економічної ефективності відтворюваного потенціалу і нових форм господарювання.

Об'єкти дослідження - господарська діяльність підприємств приміської зони м. Києва, в тому числі підприємств, розміщених в зонах з екстремальними умовами виробництва, окремі господарства приміських зон, різні за умовами ведення виробництва, розміщення і спеціалізації територіальної близькості до м. Києва, підприємства з новими організаційними структурами, в тому числі акціонерні і орендні.

Період дослідження 1980-1992р.р. Основні джерела інформації оцінки господарської діяльності підприємств приміських зон для розробки перспективних організаційних структур виробництва з урахуванням вимог ринкових відносин - річні звіти колективних господарств, наукові і практичні результати і рекомендації науково дослідн. інститутів системи УААН, дані первинного обліку окремих

сільськогосподарських підприємств, вітчизняна і закордонна література в галузі дослідження ефективності відтворюваного потенціалу приміських зон, власні соціологічні дослідження, а також рекомендації і одержані наукові результати окремих вчених, що вивчали цю проблему.

1. 4. Методика досліджень.

Теоритичною основою дисертаційної роботи є сучасні економічні теорії вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі досліджень ефективності сільського господарства приміських зон великих промислових центрів, Законодавчі акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, концепції та програми розвитку АПК України, Міністерства сільського господарства і продовольства. В процесі дослідження використовувались графічні методи, методи порівняльного аналізу, групувань, математичного моделювання, прогнозування і інші.

1. 5. Наукова новизна одержаних результатів дослідження і основні положення, які виносяться на захист:

- обґрунтування впливу якісних і кількісних, структурних змін в сільському господарстві на ефективність виробництва підприємств приміської зони і забезпечення населення продуктами харчування в перехідний період до ринкових відносин;

- одержання програми розвитку приміських зон і окремих підприємств в перехідний період до ринку на основі досягнень збалансованості попиту і пропозиції окремих сільськогосподарських продуктів;

- обґрунтування заходів по системі підтримки прийняття економічних рішень в частині ефективного використання агроресурсів в сучасних умовах господарювання, впровадження технологічних процесів і власної інфраструктури, використання трудових ресурсів, підвищення їх зайнятості і соціальної захищеності;

- оптимізування пропорцій в частині виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції і умовами її реалізації і споживання на основі критеріїв ефективності виробництва ринкової економіки;

- аргументування економічних, технологічних і фінансових факторів активізації розвитку нових форм господарювання, в тому числі приватизаційних об'єктів, агрофірм, акціонерних і орендних підприємств в умовах реструктуризації сільськогосподарського виробництва;

- розроблення рекомендацій в частині ефективного використання відтворюваного потенціалу господарств приміської зони, в тому числі землекоронних міроприємств, матеріально-технічної бази і трудових ресурсів.

1.6. Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що автором:

- виявлені основні тенденції, закономірності і особливості системи формування продовольчих ресурсів для населення м. Києва в господарствах приміської зони в перехідний період до ринкових відносин;

- здійснена системна класифікація (диференціація) основних типів господарств приміської зони, що дозволить виявити резерви інтенсивних типів відтворення, фактори розвитку активізації економіки окремих приміських зон і розміщених в їх межах господарств, розробити умови і економічний механізм стимулювання змін господарської діяльності;

- запропоновані рекомендації по поліпшенню ефективного використання відтворюваного потенціалу приміських господарств в умовах переорієнтації господарської діяльності з урахуванням процесів приватизації, функціонування підприємств різних форм власності на основі конкуренції і вільного ціноутворення;

- обгрунтовані перспективні напрями функціонування економіки господарств приміських зон з урахуванням обмежень факторів економічного розвитку (інфраструктура, трудові ресурси, природні умови);

- розроблена методика оцінки ефективності відтворюваного потенціалу, що дає можливість порівняти альтернативні варіанти розвитку економіки приміських районів, а також дає можливість прогнозувати на перспективу основні параметри і фактори зростання виробництва.

1.7. Апробація роботи і впровадження одержаних результатів.

Основні положення дисертаційної роботи обговорювались і були викладені на Всесоюзній науково-практичній конференції (м. Москва, 1980р.), Республіканській науковій конференції молодих вчених (м. Київ, 1981р.р.), конференціях професорсько-викладацького складу Української сільськогосподарської академії (1980-1993р.р.), науково-методичній міжвузівській конференції (м. Хмельницький, 1983 р.), Всесоюзному семінарі викладачів сільськогосподарських вузів "БОМ в навчальному процесі" (м. Київ, 1983р.), науково-практичній конференції "Науково-технічний прогрес в тваринництві (м. Макарів, Київської області), науково-практичній конференції "Здосконалення обліку, планування, управління сільськогосподарським виробництвом в умовах застосування обчислювальної техніки (м. Малин, Житомирської області, 1982 р.), семінарі Б 2 "Застосування математичних методів в економічних дослідженнях і плануванні" наукової ради АН України по проблемі "Кібернетика (м. Київ, ІК АН України, 1988, 1990 р.р.).

Результати, одержані в дисертації, можуть бути використані спеціалістами районних адміністрацій приміських зон, в виробничо-аграрних об'єднаннях, в учбових програмах сільськогосподарських вузів України, дослідженнях галузевих науково-дослідних інститутів, які займаються проблемами вивчення ефективності використання відтворюваного потенціалу галузей АПК України. Дисертаційна робота виконана на кафедрі економічної кібернетики Українського державного аграрного університету, як складова частина теми наукових досліджень кафедри.

Основні наукові положення і результати дисертаційного дослідження відображені в 8 друкованих роботах, наукових звітах за 1976-1993 р.р.

Зміст роботи

Вступ

Розділ 1. Функціонально-вартісна оцінка ефективності інтенсивних факторів сільськогосподарського виробництва в умовах переходу до ринкової економіки.

1. Закономірності і особливості розвитку приміського сільськогосподарського виробництва в перехідний період до ринкових відносин.
2. Особливості і фактори ефективності відтворюваних процесів в системі ринкового перерозподілу агроресурсів сільськогосподарських підприємств.
3. Концепція створення соціально-економічної моделі ефективного розміщення продуктивних сил приміських господарств в перехідний період до ринку.

Розділ 2. Економічний аналіз розміщення і ефективності використання відтворюваного потенціалу в приміських господарствах.

1. Ефективність використання природних ресурсів приміських господарств.
2. Економічна оцінка оптимальних співвідношень сільськогосподарських ресурсів і технологій, що застосовуються в приміських зонах.
3. Економічний аналіз ефективності використання відтворюваного потенціалу в приміських господарствах.

Розділ 3. Основні напрями інтенсифікації процесу відтворення потенціалу приміських сільськогосподарських підприємств в умовах переходу до ринкових відносин.

1. Економіко-математичне обґрунтування розміщення сільськогосподарського виробництва в приміських зонах в умовах переходу до ринку.
2. Економіко-статистичний аналіз ефективності сільськогосподарського виробництва колективних господарств приміських зон.
3. Основні напрями перспективного розвитку аграрного сектора в перехідний період до ринкових відносин.

Висновки і пропозиції.

Список літератури.

Додатки.

II. Основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації.

1. Кількісні і якісні зміни економіки перехідного періоду до ринкових відносин загострили проблему збалансованості розвитку галузей АПК України. Відсутність в господарському механізмі управління ефективних стимулів реагування на зміни в структурі виробництва негативно позначається на формуванні інтенсивного типу відтворення в сільському господарстві, потребує переоцінки пріоритетів розвитку приміських сільськогосподарських зон великих промислових центрів.

Аналіз розвитку сільського господарства приміських зон показує, що однією із основних задач на сучасному етапі є обґрунтування попередньої гіпотези про умови раціонального розміщення приміського сільськогосподарського виробництва на основі тенденції демографічної ситуації, оцінки природного і ресурсного потенціалів, інфраструктури і потреб в певних видах продукції. Встановлено, що в перехідний період до ринкових відносин сільськогосподарське виробництво приміських зон набуває ряд особливостей, які потрібно враховувати, серед них зняття заборони на обмеження обсягів або припинення виробництва малотранспортабельної продукції, потрібної для ринку міст; обмеження доступу на ринок продуктів інших учасників господарської діяльності (в тому числі в інших областях); змінюється економічні функції держави.

Отже, ринкова основа ефективних відносин між суб'єктами господарської діяльності приміської зони обумовлена реалізацією таких передумов: волею вибору партнерів і умов угод і призначення ціни на малотранспортабельну продукцію з урахуванням попиту і пропозиції.

Відмінною рисою більшості господарств приміської зони є чітко виражена функціональна структура, що передбачає виробництво кінцевої продукції і її споживання в границях зони, а також тісні контакти з торговельними і іншими організаціями виробничої інфраструктури (спеціалізований транспорт, зберігання і т.д.). Встановлено, що за останні роки зросли вимоги до виробництва екологічно чистих сільськогосподарських продуктів харчування. В зв'язку з цим підприємства приміської зони повинні використовувати

ти механізм конкурентності в процесі становлення ринкових відносин і демонополізації виробництва.

Аналіз видів приміських зон дозволяє обґрунтувати основні напрями розвитку зони м. Києва, одного з найбільших міст Європи, серед них: розміщення сільськогосподарського виробництва, врахування елементів інфраструктури в м. Києві, ефективність нових форм і методів господарювання, використання трудових ресурсів, скорочення витрат, зберігання і реалізація з урахуванням попиту на продукцію населення.

2. Економічний аналіз умов і факторів ефективності відтворюваних процесів в системі перерозподілу агроресурсів в перехідний період до ринку показує, що до цих пір стійке виробництво продуктів харчування базувалося на використанні все зростаючої кількості енергії, уречевленої в вигляді техніки, добрив, засобів захисту рослин і т. д.

Встановлено, що масштаби суперечностей техногенної інтенсифікації посилюють небезпеку руйнування навколишнього середовища (ерозія ґрунтів, зниження її біологічної активності і ін.). Отже, процес ефективного використання наявного відтворюваного потенціалу підприємств приміської зони повинен бути орієнтований на якісні, а не на кількісні фактори. В період переходу до ринку найбільш пріоритетним є інтенсивний (ресурсозберігаючий) тип економічного розвитку підприємств приміської зони, в тому числі з залученням закордонних інвестицій.

Реалізація цих задач в господарствах приміської зони обумовлена наявністю технологічних способів землеробства, рівнем продуктивності праці, формами організації виробництва, безпосереднім ефектом від ефективного використання відтворюваного потенціалу (рис. 1).

Блок-схема елементів взаємозв'язків ефективного використання відтвореного потенціалу з кінцевим продуктом

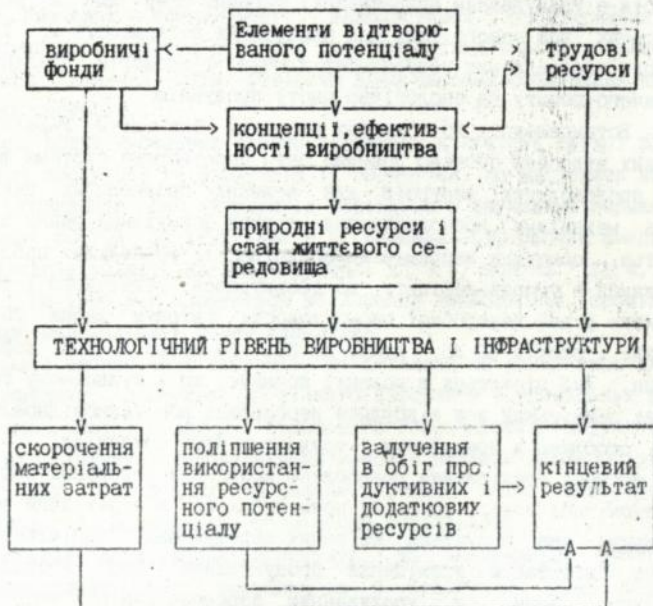

Рис. 1.

Розроблена програма розвитку приміських господарств м. Києва направлена на зниження трудомісткості виробництва і забезпечення стійкості галузей землеробства і тваринництва. Так, обсяги державних замовлень на основну продукцію в приміських господарствах області зменшились за 1989-1992 р.р.: молока на 20%, оwoчів на 42, цукру на 5.7, яєць на 17.2% і одночасному збільшенні обсягів виплат в 3.4 рази. Різноманітність цих процесів, що виникла, свідчить про наявні протиріччя економічної політики і ефективності відтвореного потенціалу. Оптимальна збалансованість цих процесів в перехідний період до ринку може бути пов'язана з появою різних форм власності, економічного інтересу інвесторів-власників до збільшення обсягів сільськогосподарської продукції. З іншої сторони, вільний вибір раціонального направ-

лення концентрації капітальних вкладень, переливання трудових ресурсів з урахуванням приватизації окремих сфер АПК є умовами приміських зон нового типу для переробних підприємств м. Києва, швидкого впровадження ресурсозберігаючих технологій, поліпшення споживчого попиту на екологічно чисту продукцію.

3. Встановлено, що в умовах переходу економіки України до ринкових відносин суттєво повинна бути перетворена система формування продовольчих ресурсів для великих промислових центрів. Аналіз механізму господарювання і умов формування ринку продовольства, основних напрямів виробництва і розподілу продуктів харчування в умовах дефіциту, що сформувався, технічного і технологічного рівня переробної промисловості (втрати зерна 25-30%, картоплі і овочів 40-45, цукру до 30, не менше 40-50% корисних речовин, які містяться в молоці) показує, що в сільському господарстві приміських зон відбулися необоротні або тяжковідновлювані зміни, особливо в природному і трудовому його потенціалі.

В процесі дослідження розроблена концепція створення соціально-економічної моделі розвитку приміських зон в перехідний період до ринку, яка базується на таких передумовах: соціально-економічна орієнтація розміщення продуктивних сил господарств приміської зони (з урахуванням взаємозв'язків "експорт - імпорт"); мета розміщення (прискорене насичення приміської зони продуктами і технологіями, створення полігону освоєння передового зарубіжного досвіду і нових форм господарювання (фермерська кооперація, спеціалізовані кооперативи по обслуговуванню техніки, устаткування, закупівельно-постачальницькі фірми), розвиток власної інфраструктури і т. д.); урахування впливу факторів, що діють на економічний розвиток сільського господарства приміської зони (природні ресурси, трудові ресурси і їх зайнятість, інфраструктура і т. д.); конкурентоспроможність продукції, яка виробляється в приміській зоні; обґрунтування перспективи розвитку приміської зони м. Києва в умовах переходу до економіки змішаного типу.

Основою реалізації моделі є перехід на ринкові відносини, впровадження нових організаційних структур ринкового характеру, кредитної і фінансової політики, технологій в рослинницьких і

тваринницьких гадузях, інтенсивних факторів відтворюваного потенціалу.

4. Вивчення ефективності використання продуктивних сил приміських господарств показує, що в перехідний період до ринкової економіки повинна бути створена нова система формування продовольчих ресурсів.

Так, попит населення значно перевищує кількість свіжої плодово-овочевої продукції та продуктів її переробки, що надходять на ринок. Споживання цих продуктів порівняно з науковими нормами не перевищує 50-70%. За 1991-1992 р.р. валовий збір овочів зменшився по Київській області на 17%, картоплі на 3.7, молока - 11.4, яєць - 23%. На 1995 рік планується збільшення виробництва овочів на 27%, щоб задовольнити попит населення.

Аналіз економічної ситуації, що склалася на ринку виробництва і споживання, спонукає до різкого зростання в приміських зонах екологічно чистої продукції сільського господарства завдяки переходу від індустріально-хімічних методів ведення землеробства до біологічних, серед яких вирішальне значення мають застосування біотехнологій, досконаліше розміщення виробництва.

Проведені дослідження показують, що інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва в приміських зонах порушує екологічну рівновагу, приводить до посилення ерозійних процесів, збільшує технологічне навантаження на ґрунт, що знижує його родючість і збільшує забруднення навколишнього середовища.

В перехідний період до ринкових відносин зростає роль землі як національного багатства України. Таким чином, центральною ланкою всіх аграрних перетворень є земельна реформа, основна мета якої - створення багатокладної економіки на основі різних форм власності і господарювання. В зв'язку з цим аналіз ефективності землекористування в приміській зоні повинен обґрунтовуватися на тріаді: екологічний, соціальний і економічний результати. Розроблені землеохоронні міроприємства направлені на збереження гумусу, зменшення ерозійних процесів. Дослідження показують, що ефективне використання землі в приміських зонах передбачає розв'язування двох взаємозв'язаних задач: збереження родючості ґрунту з одночасним захистом земельних ресурсів від забруднення.

В нинішній час в приміських господарствах скорочується площа сільськогосподарських угідь і ріллі при одночасному збільшенні площ під присадибні ділянки, колективні сади і городи. Аналіз виробничої програми окремих приміських господарств показує, що за 1990-1992р.р. ефективність використання землі значно погіршилась: зменшилась урожайність зернових культур на 18-25%, кукурудзи на зерно - на 32, кормових коренеплодів - 26-30% і т.д. В той же час зменшилась ефективність комплексних міроприємств, зв'язаних з використанням земельних ресурсів: раціональна обробка ґрунту, зменшення вітрової і водної ерозії, використання органічних і мінеральних добрив і т.д.

В дослідженні розроблена методика розв'язування задачі оптимізації використання природних ресурсів і здійснено її розв'язок на ПЕОМ ІВМ РС АТ для приміського господарства "Кржківщина" Києво-Святошинського району. Відмінною особливістю є те, що, крім обґрунтування структури посівних площ, обсягів кормовиробництва, оптимального використання трудових ресурсів і т.д., розраховано баланс вносу і виносу гумусу в ґрунт.

5. Виконана економічна оцінка співвідношень наявних агро-ресурсів і застосування технологій в господарствах приміських зон показує, що в перехідний період до ринку зростає необхідність передбачення наслідків від прийнятих економічних рішень на основі кон'юнктури ринку.

Дослідження показують, що в перехідний період однією із ключових проблем забезпечення ефективного розвитку сільського господарства приміських зон м. Києва є оптимальне визначення ринкового сегмента, тобто характеристик ринку, для якого призначена продукція, характер дії інших постачальників, якість і ціна продукції, що поставляється. Це зв'язано з тим, що приміське господарство на сучасному етапі характеризується високою залежністю від природних умов, форм і типів енергоносіїв, різними формами власності, організацією праці, конкуренцією і монополізацією. В роботі обґрунтовані заходи підвищення ефективності елементів відтворюваного потенціалу підприємств шляхом надання ринкового характеру внутрішній структурі господарств, власній інфраструктурі, а також переходу до економіки змішаного типу.

Впровадження розробленої стратегії економічного розвитку господарств приміської зони на 1994-2000 р.р. передбачає розв'язок комплексу задач, в тому числі формування ринку продовольства з урахуванням експортно-імпортного сальдо, перерозподілу пріоритетів в розміщенні сільськогосподарського виробництва, конкурентоспроможності і ін. Дослідження показують, що економічна ситуація, яка склалась, обумовлює необхідність створення зони (або надання їй статусу) гарантованого мінімального виробництва окремих продуктів з урахуванням норм споживання.

Аналіз ефективності використання робочої сили в приміській зоні показує, що в період наявності її резервів основним було планування її пропозиції. При переході до ринку держава повинна нести відповідальність за виконання соціально-економічної програми повної зайнятості, а підприємства, агрофірми, акціонерні товариства приміської зони будуть забезпечувати раціональну зайнятість.

Дослідження показують, що загальною тенденцією для всіх господарств приміської зони є зростання матеріальних витрат. Між ресурсами і кінцевим продуктом сільського господарства відбувається постійний економічний обмін. В умовах планової економіки цей обмін був нееквівалентним, а надходження нових елементів, направлених на поповнення і розширення ресурсів, здійснювались за рахунок соціальних програм. Вивчення структури галузей господарств приміської зони показує, що швидкий реальний оборот економічних ресурсів в перехідний період до ринку можливий тільки в певних умовах.

Розроблений підхід дає можливість вивчити закономірності зміни основних показників ефективності виробництва приміських господарств, оцінити галузеву і територіальну структуру економічних ресурсів, визначити період для їх відтворення в перехідний період до ринкових відносин.

При цьому множина окремих агентів процесу відтворення в ринкових умовах утворює індикативну систему прогнозування, що базується на рівнодіючій множині оптимальних варіантів використання нагромадженого виробничого і ресурсного потенціалів.

В новій системі господарського механізму, зв'язаного з пе-

рехідним періодом до ринкових відносин, необхідно визначити коло показників, які будуть виконувати ті чи інші функції в відтвореній діяльності підприємств. До них пропонується віднести продуктивність праці, поліпшення якості продукції і зріст прибутку (таблиця 1).

Табл. 1

Показники економічної ефективності виробничої та фінансової діяльності приміського господарства "Тарасівський"

ПОКАЗНИКИ	Роки		1991 в % до 1990
	1990	1991	
Виробництво валової продукції, тис. крб.	8079.0	7585.0	93.9
У т.ч. на 1га с.г. угідь, крб.	2349.2	2210.7	94.1
на 1 середньорічного працівника, крб.	15344.0	15980.0	104.1
Валовий дохід, крб.:			
на 1га с.г. угідь	704.0	1010.8	143.6
на 1 крб. виробничих витрат	0.49	0.45	91.8
Прибуток, крб.:			
на 1га с.г. угідь	314.5	296.1	94.1
на 1 крб. виробничих витрат	0.20	0.13	65.0
Рівень рентабельності, %	17.7	15.0	-2.7

Так як продуктивність праці відображає рівень використання ресурсів сільськогосподарського виробництва, то при умові зменшення фондівіддачі та фондоозброєності в 1992-1993 р.р. розв'язування цієї проблеми зв'язане з приватизацією частини основних фондів, створенням нових організаційних форм виробництва і їх соціально-економічною направленістю (ремонт, сервісне обслуговування і ін.).

7. Економічний аналіз ефективності використання відтвореного потенціалу в приміських господарствах дозволив визначити границі обмеженості трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, розробити схему взаємозв'язків елементів розширеного відтворення в умовах переходу до ринкових відносин, обґрунтувати можливість їх моделювання і оптимізації розвитку. Аналіз ефективності відтвореного потенціалу колгоспів Обухівського району показує, що в структурі земельного фонду рілля займає 60.3%, в колективних

господарствах працює 8.9% від загальної чисельності населення. Аналіз динаміки основних фондів, структури посівних площ і врожайності сільськогосподарських культур, товарної продукції галузей рослинництва і тваринництва, показників економічної ефективності виробництва показує, що відбулися докорінні зміни в частині використання основних принципів механізму господарювання і забезпечення продуктами харчування населення м. Києва. Це, в свою чергу, потребує розробки основних напрямів інтенсифікації процесу відтворення потенціалу приміських господарств з метою їх ефективного функціонування.

8. Вивчення основних особливостей розвитку сільського господарства приміських зон м. Києва показує, що схема їх розміщення і масштаби розвитку повинні враховувати світовий досвід, природні і економічні умови, розміщення і потужності переробної промисловості, темпи приросту населення і їх статевовікову структуру, протяжність приміських зон, схеми транспортування і ін. Розроблені в процесі дослідження принципи підвищення ефективності виробництва ґрунтуються на господарській самостійності виробників на основі права власності на ресурси і продукцію. Встановлено, що перехід до інтенсивних форм організації виробництва викликає прискорений розвиток галузей інфраструктури приміської зони, тарного господарства, інформаційної служби і маркетингу. В перехідний період до ринкових відносин особливо актуальною є оцінка альтернативних варіантів на основі макромоделей переведу господарств з урахуванням нових господарських принципів, проведення земельної реформи, визначення пріоритетів вітчизняних і закордонних інвестицій. В роботі запропонована методика такої оцінки на основі методів кластерного аналізу, яка включає постановку задачі багатовимірної класифікації і алгоритм її реалізації на ЕОМ. Одержані варіанти розподілу виробництва продукції поліпшують її ритмічність надходження, скорочують строки зберігання, а рейтингова оцінка ефективності є основою для необхідних структурних перетворень в частині розміщення, співвідношень посівних площ, пріоритетів інвестицій і т. д.

9. Дослідження показують, що в перехідний період до ринкових відносин система землеробства приміських господарств м. Києва по-

винна бути спрямована на ефективне досягнення кінцевих результатів на основі ринкових вимог. В той же час повинна бути розроблена національна програма розвитку приміських зон на 1995-2006 роки з альтернативними варіантами економічної і екологічної експертизи. В роботі запропоновані альтернативні варіанти стратегії розвитку приміської зони на перспективу, розроблена модель соціально-економічного розвитку і основні принципи її реалізації в перспективі.

Розроблений підхід, де відтворюваний потенціал розглядається як комплексне вираження економіки підприємств приміської зони, має ряд переваг і дозволяє оцінити масштаби суперечностей техногенної інтенсифікації, ефективність інвестиційного попиту в галузі відтворення, дозволяє розробити систему формування ринку продовольчих ресурсів з урахуванням різних форм власності, конкуренції виробників, розвитку вільного підприємництва, включаючи власну інфраструктуру, на всіх стадіях життєвого циклу сільсько-господарської продукції і забезпечити умови її ефективної реалізації з урахуванням попиту і пропозиції.

Публікування результатів дослідження.

1. Застосування кластерного аналізу для виявлення статистично однорідних груп сільськогосподарських підприємств // Питання підвищення ефективності агропромислового комплексу: Тематич. зб. / АН УРСР ІЕ. (на рос. мові). - Київ, 1980. С. 78-87 (у співавторстві, частка пошукувача 70%).

2. Об'єктивна оцінка умов господарської діяльності колгоспів. - основний критерій при підведенні підсумків соціалістичного змагання //Тез. допов. Всесоюзної наук.- техн. конф. "Удосконалення управління сільськогосподарським виробництвом в умовах розвитку міжгосподарської кооперації і агропромислової інтеграції", (на рос. мові), 11-13 груд. 1980 р. - Москва, 1980. - С. 213-215.

3. Використання математико-статистичних методів і ЕОМ при підведенні підсумків регіонального змагання // Тез. допов. і повід. респ. конф. "Проблеми оптимального поєднання галузевого і регіонального управління соціалістичним змаганням" (на рос.

мові), 30 лист. - 2 груд. 1981 р. - Тернопіль, 1981. - С. 122-124.

4. Застосування виробничих функцій в аналізі та плануванні сільськогосподарського виробництва. //Економіка і організація сільського господарства: Респ. міжвідомчий тематичний збірник, вип. №68 / МСГ УРСР. - Київ: Урожай, 1982. - С. 32-37.

5. Урахування об'єктивних умов виробничої діяльності при розміщенні сільськогосподарського виробництва //Тез. допов. міжресп. конф. "Оптимізація розміщення в АПК /Оптимум VII"/, (на рос. мові). - Рига, 1987. - С. 51-53.

6. Методика побудови узагальненої оцінки економічної ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств //Шляхи підвищення ефективності виробництва тваринницької продукції: Зб. допов. (на рос. мові). - Київ, 1988. - С. 50-55.

7. Економічна ефективність інтенсифікації тваринництва і резерви її підвищення. //Удосконалення організації і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах госпрозрахунку: Зб. наук. праць /УСГА (на рос. мові). - Київ, 1991. - С. 79-83, (в співавторстві, частка пошукувача - 40%).

8. Концепція створення соціально-економічної моделі ефективного розміщення продуктивних сил приміських господарств в умовах переходу до ринку // Зб. тез. доповідей наукової конференції проф.- викл. складу та аспірантів. Проблеми агропромислового комплексу: пошук, досягнення. - Київ: УДАУ, 1993. - С. 63.

AB 29.518